

Nemecká menšina na Spiši - jej spolky a kultúrno-spoločenská činnosť v 20. a 30. rokoch 20. storočia

Mária Ďurkovská, Spoločenskovedný ústav SAV, durkovska@saske.sk

ĎURKOVSKÁ, Mária. German minority in the Zips - its organisations and cultural and social activities in 20th and 30th years of 20. century. Individual and Society, 2011, Vol. 14, No. 4.

In this study is characterises the socio-cultural life of German minority in the Zips region during 20th and 30th years of 20. century. The author surveys and follows the aspects of culture which most influenced life at the time and based on description of cultural life in the Zips region. The author shows many cultural organisations of German minority and their work in this time.

German national minority. German cultural organisation (Deutscher Kulturverband). German gymnastic organisation (Deutscher Turnverein).

Spolky zohrávali v moderných spoločnostiach dôležitú úlohu vo výchove a vzdelávaní obyvateľstva, vrátane jeho najmladších generačných skupín. Popri všeobecnej kultúrnej osvete sa vo väčšej či menšej miere podieľali aj na vstúpaní politických hodnôt, k výchove k občianstvu a k lojalite voči existujúcemu režimu.

Priestor pre rozvoj národnostného života nemeckej menšiny bol vytvorený predovšetkým v školskej a kultúrnej oblasti, v ktorej štát poskytol Nemcom na Slovensku, v snahe oslabiť maďarský element, veľkorysú finančnú i organizačnú pomoc.

Po roku 1918 videli Nemci na Slovensku záchranu svojej národnej identity aj v rozvíjaní čulého kultúrneho a spoločenského života. Zakladali si rôzne kultúrne, telovýchovné a športové spolky a kluby, ktoré mali za úlohu pestovať nemecký jazyk, nemecké národné zvyky a tradície. Spolková činnosť znamenala jednu zo základných aktivít národnostnej menšiny na zachovanie svojej identity. Pravdou však zostáva, že po roku 1918 sa mnohé tieto spolky stali i vhodným nástrojom na agitáciu zo strany viacerých politických strán tejto menšiny.[\[1\]](#)

Kultúrno-spoločenská činnosť v 20. rokoch:

Po neúspechu nemeckých politických strán vo voľbách v roku 1920 začali na Slovensko prichádzať zástupcovia sudetonemeckých národno-vzdelávacích inštitúcií. Ich úlohou bolo v Nemcoch na Slovensku prebudiť pomocou ľudových piesní, tancov a hier pozitívne emócie k nemeckému národu a tým v nich vyvolať pocit spolupatričnosti. Výsledkom tejto misie na Spiši bolo založenie okresného zväzu *Deutscher Kulturverband* - DKV (Nemecký kultúrny zväz) v októbri 1922 (tento okresný zväz bol druhý v poradí, prvým bol okresný zväz *Deutscher Kulturverband* Slovensko I., založený na jar 1921 v Bratislave).[\[2\]](#) Táto kultúrno-vzdelávacia inštitúcia mala pre pozdvihnutie národného povedomia spišských Nemcov ďalekosiahly význam a jej práca bola spišskými Nemcami prijímaná veľmi pozitívne. Od *Deutscher Kulturverband* sa postupne oddeľovali niektoré zložky a vytvárali samostatné organizácie, ktorých korene

siahali k sudetským Nemcom v Čechách. Z telocvičných DKV sa vytvárali samostatné telocvičné spolky *Deutscher Turnverein* - DTV (Nemecký telocvičný spolok). Okrem týchto dvoch organizácií existovalo v Československu ešte asi 53 nemeckých tzv. podporných, spoločenských a záujmových organizácií.[3]

Vrcholnou organizáciou Nemeckého kultúrneho zväzu bola Karpatská župa (Karpatengau) tohto zväzu, založená 2. novembra 1925 v Poprade. Karpatská župa *Deutscher Kulturverband* s 8 okresnými zväzmi a 110 miestnymi pobočkami organizovala v tom období už vyše 15 000 príslušníkov nemeckej menšiny na Slovensku. Predsedom Karpatskej župy sa stal Samuel Frühwirt.[4]

DKV mal na Spiši viacero pobočiek - *Die Ortsgruppen des Deutschen Kulturverbandes* (miestne skupiny Nemeckého kultúrneho zväzu). Známymi kultúrno-spoločenskými slávnosťami tohto spolku boli každoročné svätajánske slávnosti - slávnosti slnovratu tzv. *Sonnwendfeier*, usporadúvané okolo 21. júna, ktoré boli oslavou letného slnovratu. Bola to typická slávnosť indogermánskeho pôvodu, na ktorej členovia spolku tancovali, spievali, starší opekali a rozličným spôsobom sa zabávali. Členovia tohto spolku boli veľmi aktívni v rozvíjaní kultúry a osvety na Spiši.[5]

Nemecký výbor národného vzdelávania so sídlom v Litoměřiciach vyslal v lete 1920 na Slovensko 16 dvoj- až trojčlenných skupín študentov nemeckých vysokých škôl z Prahy a Brna, tzv. *Wandervögel*, ktorí za pomoci miestnych spolkov *Deutscher Kulturverband* boli zadelení do nemeckých dedín a obcí v čase žatevných prác. Povestami, ľudovými hrami, tancami a piesňami, divadelnými vystúpeniami, ale i prednáškami o minulosti nemeckého národa sa snažili prebudiť u slovenských Nemcov pocit nemeckej spolupatričnosti a údajne sa starať o výchovu mládeže nemeckej národnosti. Tak napríklad dňa 10. augusta 1923 Paul Thonhofer, poslucháč lekárskej fakulty v Prahe, podľa udania odoslanému Okresnému úradu v Kežmarku učil školopovinné deti nemecké piesne. Okresný náčelník v Krompachoch rozhodol, že menovanému „*Wandervögelovi*“ dovoľuje s deťmi nemeckej národnosti vykonávať iba telocvik a detské hry a zakázal mu akékoľvek učenie piesní.[6] P. Thonhofer pricestoval na Slovensko, konkrétne do Krompách na podnet „*Deutscher Bildungs- und Wanderbund in Lobositz*“ (*Wandervögel*) v Čechách.[7] Tento spolok ho i hmotne podporoval - hradil mu cestovné výdavky. Stravu a ubytovanie mu zadarmo poskytli členovia krompašskej pobočky spolku *Deutscher Kulturverband*.

Podobne v Poprade v auguste 1922 stretol strážmajster pri služobnej obchôdzke v meste o deviatej hodine večer asi 16 mladíkov vo veku 14 - 18 rokov, ktorí šli smerom k Matejovciam a nahlas si spievali nemecké piesne. Keďže takéto počínanie bolo hodnotené ako nacionalistická propaganda, vyzval ich strážmajster, aby sa okamžite rozišli, čo študenti i urobili.[8] Po tomto prípade dostal Župný úrad v Levoči od Slúžnovského úradu v Kežmarku správu, ktorá upozorňovala na to, že nemeckí študenti, ktorí chodia na Spiš ako keby len na školské prázdniny, pútajú pozornosť mládeže rozličnými peknými rozprávkami a piesňami[9], ale popritom rozširujú „*ideu veľkého Deutschlandu*“. Že bol úspech ich propagačnej akcie veľký dokazovalo i to, že „*dietky si samy medzi sebou rozprávajú nemecké národné bájky a spievajú nemecké národné piesne*“.[10]

Vplyv *Wandervögel* sa pomerne rýchlo odrazil v činnosti spolkov *Deutscher Kulturverband* na Slovensku. Činnosť *Wandervögel* a spolkov DKV mala vytvoriť vhodnú pôdu pre príchod zástupcov zväzu *Deutscher Turnverein* na Slovensko.[11]

Deutscher Turnverein vznikol oficiálne 23. 11. 1919. Sídlo mal v Ústí nad Labem. Úsilie spolku bolo v prvej etape zamerané na vybudovanie organizačnej štruktúry, ktorou už v prvej polovici dvadsiatych rokov pokrýval v podstate všetky oblasti Čiech a Moravy, v ktorých sídlila nemecká menšina. Zväz *Deutscher Turnverein* sa vo svojej organizačnej štruktúre členil na telocvičné župy, okresy a spolky.[12]

Koncom 20. rokov bolo v rámci Zväzu *Deutscher Turnverein* v činnosti 16 telocvičných žúp, v ktorých bolo organizovaných vyše 107 000 členov nemeckej národnosti. Telocvičné župy DTV Južná Morava a Bohumín vplývali najviac na vývoj telovýchovnej organizácie DTV na Slovensku. Bolo to zdôvodnené hlavne geografickou polohou pre styk a prenos informácií od Zväzu *Deutscher Turnverein* do spolkov *Deutscher Turnverein* na Slovensku. Telovýchovno-propagačná a osvetová práca členov zväzu DTV vyvrcholila 19. septembra 1922 založením telocvičného zväzu DTV Kežmarok. Z organizačnej stránky bol spolok začlenený do telocvičnej župy DTV Bohumín.[13]

23. septembra 1922 vyšiel v týždenníku *Karpathen-Post* článok s názvom *Deutsches Turnen in der Zips* (Nemecká telovýchova na Spiši). Autor článku, J. Freising, v ňom písal o zakladateľovi nemeckej telovýchovy Friedrichovi Ludwigovi Jahnovi, ktorého si nemeckí cvičenci ctili ako „otca telovýchovy“. Autor videl hlavný význam jahnovského turnerského systému predovšetkým v zjednocovaní Nemcov a upevňovaní ich národného povedomia. V článku zdôraznil, že je najvyšší čas, aby si aj Nemci na Spiši

založili svoje telocvičné spolky a riadili sa heslom „*Kein deutsches Ort ohne deutschen Turnverein!*“.[14]

Časopis Kassai Ujság uverejnil 3. apríla 1924 článok pod názvom „Tajné veľkonemecké spolky na Spiši“.[15] V ňom sa píše, že v jednotlivých spišských obciach sa mládež organizuje v tajných spolkoch. V spolkových miestnostiach potom pred Bismarckovým obrazom spievajú nemecké piesne, hrajú karty, pijú a to všetko sa deje pod rúškom telocvičného spolku.

Podľa správy zaslanej županom Košickej župy všetkým okresným náčelníkom v auguste 1926 sa spolková činnosť nemeckého obyvateľstva na východnom Slovensku (pokiaľ úzko nespolupracovala s politickými stranami Krajinskou kresťansko-socialistickou stranou, Maďarskou národnou stranou a Spišskonemeckou stranou) na vidieku sústredila predovšetkým v speváckych spolkoch. Tie síce plnili stanovami predpísaný účel, na druhej strane však boli „živiteľmi a rozširovatelmi nemeckej myšlienky“. V správe sa ďalej uvádza, že zdanlivo pokojné obyvateľstvo nemeckej národnosti „*je predsa len ve vleku německé a maďarské iredenty a obrací své zraky k veľkoněmecké myšlence, která je zde rozšiřována pomocí různých německých spolků z historických zemí a říše, které se zdejšími udržují stále spojení.*“[16]

Spevácke spolky a krúžky sa v dôsledku týchto aktivít stávali vhodným agitačným prostriedkom i bez toho, aby sa otvorene zaoberali politikou. Protištátna činnosť sa však mnohým nedala vytknúť, pretože „*Němci lépe než Maďaři dovedou utajiti na veřejnosti své smýšlení a ve spolkovém i společenském živote jsou velmi opatrní.*“[17]

Tieto spevácke spolky boli združené v tzv. „Gellnitztaler Kreis des Zipser Sängerbundes“ a mali svoje pobočky v Nižnom Medzeve, Vyšnom Medzeve, Štóse, Spišskom Mníšku, Švedlári, Smolníku, Smolníckej Hute, Gelnici.

Okrem uvedených spolkov na Spiši vyvíjalo činnosť ešte viacero združení venujúcich sa kultúrnej činnosti, ktorých členovia boli príslušníkmi nemeckej národnosti. Medzi takéto spolky patrila Popradská beseda (Poprader Kasino), ktorú založila maďarská a nemecká inteligencia v Poprade tesne pred vznikom Československej republiky 26. 10. 1918. Spolkovú miestnosť mali v kaviarni Centrál v Poprade. V rokoch 1918 - 1924 bol predsedom Vincent Matejka, po ňom v rokoch 1925 - 1939 Imrich Varga. Spolok bol rozpustený na základe nariadenia slovenskej vlády zo dňa 1. 6. 1939.[18]

Zaujímavou inštitúciou bol i Nemecký školský spolok v Kežmarku. Jeho účelom bolo „*vydržavanie a ďalšie vyvinovanie evanjelickej dievčenskej meštianskej školy v Kežmarku, duševné a hmotné pohľadavanie a podporovanie chudobných žiakov ... aby skrze dievčenské školy užitočné a vzácne ženy byly dovážané lidskej společnosti.*“[19] Úradnou rečou spolku bola nemčina. Členovia spolku chceli prostredníctvom prednášok, rodičovských schôdzok, či spoločenských stretnutí vyvolať záujem o výchovu a vzdelanosť dievčat. Členom spolku mohol byť každý plnoletý občan, resp. občianka Československej republiky.

Možno konštatovať, že spolky Slovákov, či to bol Miestny odbor Matice Slovenskej alebo Miestny zbor Slovenskej ligy v Spišskej Novej Vsi, zaostávali za nemeckými kultúrnymi spolkami v členskej základni. V roku 1933 sa počet členov oboch spišskonovoveských slovenských spolkov pohyboval do 300, no počet najvýznamnejšieho nemeckého kultúrneho spolku Die Ortsgruppe des Deutschen Kulturverbandes (Miestna skupina Nemeckého kultúrneho zväzu) v Spišskej Novej Vsi, ktorý mal 5 pobočiek, predstavoval v roku 1933 až 1094 registrovaných členov.[20]

Kultúrno-spoločenská činnosť v 30. rokoch:

Veľmocenský vzrast Nemecka podnecoval sebavedomie sudetských Nemcov i Nemcov na Slovensku, ktorí sa na hitlerovské Nemecko pozerali ako na oporu svojich kultúrnych požiadaviek. Tieto ich nádeje boli zo strany Nemecka systematicky živené a predovšetkým mládež bola utvrdzovaná vo vedomí, že Nemecko a jeho vodca zabezpečia všetkým svojim súkmeňovcom, ktorí žijú v cudzích štátoch, privilegované postavenie.[21] Oživenie nemeckonacionálneho hnutia na jar 1933, ktoré sa výrazne prejavilo najmä v Bratislave a okolí, ale aj na Spiši, súviselo s nástupom Hitlera k moci.[22] Viacerí poprední funkcionári Karpatonemeckej strany, či Nemeckého kultúrneho zväzu (ako napr. Franz Karmasin), ktorí boli stúpencami nacionálneho socializmu, však ešte v tej dobe v uvedenej línii nevystupovali.

Po rozpustení Nemeckej národno-socialistickej strany robotníckej a Nemeckej národnej strany 4. októbra 1933 Krajinský úrad v Bratislave prešetroval aj možné prepojenia medzi uvedenými zakázanými stranami a ďalšími organizáciami združujúcimi príslušníkov nemeckej minority. 31. marca 1934 odoslalo Prezídium Krajinského úradu v Bratislave okresnému náčelníkovi v Gelnici obežník, v ktorom informovalo, že Krajinský úrad bol upozornený, že niektoré odbočky spolku Deutscher Kulturverband a ich funkcionári

slúžili záujmom Nemeckej národno-socialistickej strany robotníckej a Nemeckej národnej strany, ktoré boli rozpustené. Podľa záznamu sa v tamomšom správnom obvode nachádzali nasledujúce odbočky Kulturverbandu: Krompachy, Stará Voda, Mníšek nad Hnilcom, Smolník, Gelnica. Krajinský úrad žiadal, aby o odbočkách spolku Deutscher Kulturverband v tamomšom správnom obvode bolo zavedené vhodným spôsobom dôverne vyšetované z hľadiska §3. odst. 1 zákona zo dňa 5.X.1933 č. 201/Sb. Z. a nar.[23] Prezídium Krajinského úradu v Bratislave žiadalo Okresný úrad v Gelnici, aby podal hlásenie o výsledku šetrenia. V odpovedi okresného náčelníka z 3. mája 1934 sa uvádza: „*Nebolo zistené, že by funkcionári i členovia horeuvedeného spolku - výjmc R. G. - slúžili záujmom nemeckej národne socialistickej strany robotníckej a nemeckej strany národnej.*“ Podľa uvedenej správy R. G. pôsobil vo funkcii tajomníka DKV v Mníšku nad Hnilcom a počas obecných volieb 1931 založil volebnú skupinu Deutsche nationalistische Wahlgemeinschaft des werktätigen Volkes[24], - činnosť ktorej bola výmerom okresného úradu 9. 4. 1934 právoplatne zakázaná.[25] V správe je taktiež uvedené, že R. G. ako člen knižničnej rady bol tejto funkcii na základe výmeru OÚ v Gelnici „právoplatne pozbavený“ a jeho korešpondencia cenzurovaná.[26] Prešetrované bolo i členstvo v oboch zakázaných politických stranách a vo verejných úradoch - notariátoch, advokátskych komorách, súdoch rôzneho typu (pracovných, arbitrážnych, poisťovacích apod.) a súdnych radách. Ilustratívnym príkladom takéhoto postupu je prípis viceprezidenta Krajského súdu v Bratislave datovaný 19. januára 1934, v ktorom žiada mestský Notársky úrad v Bratislave, aby u všetkých osôb, ktoré majú bydlisko v obvode tamomšieho úradu bola vyšetrená eventuálna príslušnosť ku Nemeckej národno-socialistickej strane a Nemeckej národnej strane, pretože, ako je uvedené v prípise, v dôsledku zákazu týchto strán, „*pozbyvajú príslušníci týchto strán veškerých verejných funkcií, ktorých nabyli volbou, menovaním alebo ináče v zboroch samosprávy alebo záujmovej, ako aj akýchkoľvek iných verejných inštitúcií, rátając v to aj ústavy, podniky, poradné zbory atd.*“ [27]

Deutscher Kulturverband, spolok zameraný na rozvoj nemeckého školstva a kultúry, bol cieľom záujmu KdP. Z podnetu KdP došlo v apríli 1933 v Kežmarku k stretnutiu zástupcov Deutscher Kulturverband, Deutscher Turnverein a Spolku nemeckých vysokoškolákov, na ktorom sa mali prerokovať možnosti zjednotenia nemeckých mládežníckych organizácií na Spiši. Na stretnutí sa zúčastnil aj F. Karmasin, predseda KdP, ktorý „*apeloval na spoluzodpovednosť každého Nemca za budúcnosť nemeckej menšiny...*“ [28] Československé orgány znepokojoval aj charakter aktivít nemeckých športových spolkov s výrazne vojenskými prvkami ako boli cvičenia, pochody a poradová príprava. V tejto súvislosti požiadalo Ministerstvo vnútra Ministerstvo národnej obrany, aby definovalo podstatné znaky odlišujúce vojenský výcvik od telovýchovných cvičení. Podľa vyjadrenia Ministerstva národnej obrany bolo len veľmi ťažko „*vždy presne odlišiti charakteristické znaky, jimiž se liší jednotlivá cvičení tělovýchovná od cvičení vojenského rázu... Proto při posuzování jsou důležité nejen zevní znaky, ale hlavně mentalita cvičenců, úmysl organizace a účel takovým cvičením sledovaný.*“ [29] V závere správy Ministerstvo národnej obrany vyjadrilo súhlas s organizovaním takýchto cvičení jedine vtedy, pokiaľ sa to bude diať pod kontrolou a v súlade s inštrukciami Ministerstva národnej obrany a ak bude vojenskej správe zaistený trvalý vplyv i na mentalitu cvičencov. Inak každú vojenskú výchovu a vojenské cvičenie, pokiaľ sa konajú v organizáciách, ktoré nie sú „*naklonené štátnej myšlienke*“, je potrebné považovať za činnosť štátu nebezpečnú a nezákonnú. Vzostup nacionalizmu bol evidentný najmä medzi príslušníkmi mladej generácie. Karpatonemecká strana získavala najviac prívržencov medzi nemeckou mládežou ovplyvnenou „*velkonemeckou ideológiou*“ v podstatne väčšej miere ako predošlé generácie. Významným nástrojom nacifikácie medzi mladými Nemcami na Slovensku sa stali telovýchovné organizácie a spolky, medzi ktorými zohral významnú úlohu Deutscher Turnverein.

Sudetonemecká strana kládla obzvlášť dôraz na výchovu nemeckej mládeže v intenciách svojho politického a národnostného programu. Cieľom bolo pôsobiť na vývoj vnútorného presvedčenia mládeže výchovou, ktorá jej bola poskytovaná v organizáciách Deutscher Turnverein a ktorá bola riadená v zmysle ideológie SdP. Už v roku 1936, bolo úradmi zakázané, aby bola školopovinná mládež členom týchto telocvičných hnutí.[30] 5. septembra 1937 došlo k reorganizácii spolku Deutscher Turnverein na Slovensku. Ešte v ten istý deň sa konala v Piargoch, v okrese Kremnica schôdza, na ktorej bolo uznesené, že ústredie Deutscher Turnverein pre Slovensko bude v Bratislave a jeho zemským vodcom bude Franz Karmasin.[31] Podľa správy okresného četníckeho veliteľstva v Gelnici Okresnému úradu v Gelnici z marca 1937 cvičila vo Švedlári v prázdnom dome, ktorý bol majetkom senátora Z. Keila, každý utorok a piatok mládež Deutscher Turnverein-u. Týchto cvičení sa zúčastňovala i školopovinná mládež. Cvičiteľom bol učiteľ Bedřich Kölbel. V správe sa ďalej uvádza, že v spolku sú používané hackenkreuzlerské heslá a učiteľ Kölbel „*při každé příležitosti štve proti Čechům, Slovákům a vůbec proti demokracii a vychvaluje režim Hitlerův. Kölbel poslouchá rádiové zprávy z Berlína a tyto mezi občany ve Švedlárú rozšiřuje.*“ [32] V hlásení četníckej stanice v Mníšku nad Hnilcom bolo uvedené, že v obci Švedlár „*velmi silno zakotvili*“ hitlerovské myšlienky. Tamomší Nemci si tam počínajú „*zvlášť směle a drze, protože sa cítia byť sebou velmi istí a bez patričného dohledu bezpečnostných orgánov. Tak môžu vyvíjati rôznu protištátnu činnost.*“ [33] Nedostatočný dohľad na počínanie švedlárskych Nemcov sa však nedal pripísať na vrub

četníctva v Mníšku nad Hnilcom. Tento obvod bol príliš veľký a patrili doň i obce Helcmanovce, Švedlár a Stará Voda s 5 505 obyvateľmi, z ktorých 3 583 bolo nemeckej národnosti (konkrétne Švedlár mal 1 800 obyvateľov, z toho bolo 1 584 Nemcov). Pre zaujímavosť uvediem, že tento obvod mal len 6 četníkov. Z toho dôvodu sa uvažovalo o zriadení četníckej stanice priamo vo Švedlári. Tá mala mať 4 četníkov (dvoch zo stanice v Gelnici a dvoch zo stanice Švedlár), ktorí by mohli účinnejšie čeliť protištátnej činnosti tamjších Nemcov. Zriadenie stanice vo Švedlári bolo nutné i z dôvodu obrany štátu, pretože obec Švedlár sa nachádzala v pohraničnom okrese, viedla tadiaľ hlavná trať a cesty, ktorými „*prochází a projíždí denně mnoho státu nebezpečných individuí, aniž by byly bezpečnostními orgány kontrolovány nebo zadrženy.*“ [34]

14. októbra 1937 sa konala v Kežmarku schôdza DTV, na ktorej boli prítomní Karol Biehal a Franz Karmasin. Na tejto schôdzi sa rozhodovalo, či doterajší činitelia DTV súhlasia alebo nesúhlasia s novou reorganizáciou. S touto reorganizáciou neboli spokojní vedúci činitelia DTV v Kežmarku a v Huncovciach a svoju cvičiteľskú činnosť preto zastavili. Ich nespokojnosť tkvela v tom, že zvolenie Franza Karmasina za vodcu DTV pre Slovensko, malo mať za následok spolitizovanie Deutscher Turnverein. Bola prevedená nová voľba a zvolení noví funkcionári, ktorí boli „*věrnými stoupenci KdP a oddaní idej předsedy strany SdP Konradovi Henleinovi*“. [35] Prezídium Krajinského úradu v Bratislave rozposlalo 16. februára 1938 okresným policajným náčelníkom obežník, v ktorom ich upozorňovalo, že predsedovia okresných a župných zväzov spolku DTV majú znemožniť, aby sa do vedenia „*jednotlivých spolků dostali lidé, jsoucí v opozici proti vedení strany SdP*“, poprípade ľudia, ktorých „*oddanost tomuto hnutí jest třeba jen pochybná*“. [36] V obežníku síce neboli bližšie udané dôvody tohto opatrenia, bolo však zrejmé, že strana SdP si týmto chcela zaistiť vplyv nad spolkom Deutscher Turnverein, pretože v cieľoch tohto spolku videla výdatnú pomoc a podporu svojich zámerov. [37]

Záver:

Na jeseň, po vzniku Deutscher Partei, sa v závislosti na politických a územných zmenách realizovala nová koncepcia organizácie nemeckej telovýchovy na Slovensku. Zrušením Karpatskej telocvičnej župy XVIII. bol vytvorený priestor pre zjednotenie všetkých telocvičných, turistických a športových organizácií a spolkov Nemcov na Slovensku pod priamym dohľadom Deutsche Partei, na čele ktorej stál Franz Karmasin. [38]

Je možné konštatovať, že po vzniku Československej republiky hnutie DTV zohralo pozitívnu úlohu pri prebúdzaní národného povedomia spišských Nemcov, po jeho ovládnutí F. Karmasinom a KdP sa však úloha DTV postupne menila a v roku 1938 už hnutie aktívne prispievalo k rozbitiu Československa.

German minority in the Zips - its organisations and cultural and social activities in 20th and 30th years of 20. century

In 1918 we can observe first symptoms of efforts of Germans in Slovakia for social and cultural organising. In the autumn 1919, the individual groups of Germans in Slovakia groups of Germans in Slovakia started to make contacts and not only within individual German language islands, but most of all with Germans in "Sudeten". Sudeten-German Wanderwögel was the pioneers of later brisk cultural, physical training and most of all political relations among Germans in Bohemia, in Moravia and in Slovakia. The beginning of twentieth years was typical by prolific activity of German cultural organisation Deutscher Kulturverband. Besides it were even more organisations there, for example: German gymnastic organisation Deutscher Turnverein, many sing and school organisations.

---

[1] BOBRÍK, Miroslav. *Nemecká menšina na Slovensku a jej telovýchovné a športové aktivity v rokoch 1918-1945*. Bratislava : STU, 2006, s. 20.

[2] V roku 1925 bol založený Nemecký kultúrny zväz i v Hauerlande. BOBRÍK, Miroslav. *Nemecké telovýchovné hnutie Deutscher Turnverein na Spiši v rokoch 1918-1938*. In: Švorc, Peter (Ed.). *Spiš v kontinuite času*. Prešov-Bratislava-Wien : FF UPJŠ Košice-Österreichisches Ost-und Südosteuropa Institut Wien, 1995, s. 178-179.

[3] BROSZ, Paul. *Das letzte Jahrhundert der Karpathendeutschen in der Slowakei*. Stuttgart :

Arbeitsgemeinschaft der Karpatendeutschen aus der Slowakei, 1992, s. 185-194.

[4] Samuel Frühwirt (1876-1951) patril po roku 1919 k vedúcim osobnostiam Nemcov na Slovensku. Taktiež bol jednou z vedúcich osobností Nemeckej nacionálnej strany na Slovensku, ale neskôr sa angažoval najmä v oblasti formovania nemeckého národného povedomia a kultúrneho sebaurčenia. Bol vedúcou osobnosťou Nemeckého kultúrneho zväzu na Slovensku. Po roku 1938 sa stiahol z politického života. BROSZ, P. *Das letzte Jahrhundert...*, s. 188. MELZER, Rudolf. *Erlebte Geschichte. Vom Umsturz 1918 zum Umbruch 1938/1939*. Wien : Karpatendeutsche Landmanschaft in Österreich, 1989, s. 185.

[5] Pobočka v Porade usporiadala v roku 1925 8 kultúrnych podujatí, premietali diapozitívy z rôznych európskych krajín zostavovali vlastnú knižnicu. ZMÁTLO, Peter. *Kultúrny a spoločenský život na Spiši v medzivojnovom období*. Bratislava : Chronos, 2005, s. 129-132.

[6] Štátny archív (ďalej ŠA) Košice, fond: Košická župa 1923-1928 (ďalej KŽ), škatuľa 8, číslo 8983/23 prez. Činnosť a organizácie Wandervögel.

[7] Tento spolok mal niekoľko tisíc členov a jeho členom sa mohol stať každý Nemeec, bez rozdielu zamestnania, či pohlavia. Tento spolok hmotne podporoval Deutscher Kulturverband so sídlom v Prahe. Jeho úlohou bola starostlivosť o mládež (hry, výlety, a pod.). Hlavnou úlohou spolku však bola „*Pflege der Heimatliebe, des Volksgesanges, des Turn- und Wandersinnes, Förderung der Tüchtigkeitsbestrebungen*“. ŠA Košice, f. KŽ, š. 8, č. 8983/23 prez. Činnosť a organizácie Wandervögel.

[8] ŠA Levoča, f. Spišská župa 1860-1922 (ďalej SŽ), š. 2831, č. 2611/1922, Wandervögel na Spiši - veľkonemecká propaganda.

[9] V správe sa uvádzajú piesne „In der Heimat, in der Heimat ...“ a „Deutschland, Deutschland über alles ...“

[10] ŠA Levoča, f. SŽ, š. 2831, č. 2611/1922, Wandervögel na Spiši - veľkonemecká propaganda.

[11] *Karpathen-Post*, 19. 8. 1922, č. 33, Frisch, fromm, fröhlich, frei. BOBRÍK, Miroslav. Nemecké telovýchovné organizácie a spolky na Slovensku v rokoch 1918-1928. In: *Historický časopis*, 1988, roč. 36, č. 4, s. 537-560.

[12] BROSZ, P. *Das letzte Jahrhundert...*, s. 188.

[13] Dňa 1. 10. 1922 boli pozvaní členovia spolku DTV do telocvične evanjelického lýcea, aby sa oboznámili s obsahom telocvičnej práce DTV. Na záver prisahali všetci členovia spolku vernosť heslu DTV - frisch, fromm, frei, fröhlich (znak 4 F - svieži, nábožný, slobodný, šťastný). BOBRÍK, M. *Nemecké telovýchovné organizácie...*, s. 542-543.

[14] Žiadna nemecká obec bez nemeckého telocvičného spolku! *Karpathen-Post*, 23. 9. 1922, č. 38, Deutsches Turnen in der Zips.

[15] *Kassai Ujság*, 3. 4. 1924.

[16] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. Okresný úrad v Gelnici 1923-1945 (ďalej OÚ Gelnica), š. 15, č. 9304/1926 prez. Německé pěvecké spolky na východním Slovensku - činnost.

[17] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. OÚ Gelnica, š. 15, č. 9304/1926 prez. Německé pěvecké spolky na východním Slovensku - činnosť.

[18] ZMÁTLO, Peter. *Kultúrny a spoločenský život na Spiši v medzivojnovom období*. Bratislava : Chronos, 2005, s. 129.

[19] ŠA Levoča, f. SŽ, š. 2893, č. 1955/1922, Nemecký školský spolok.

[20] ZMÁTLO, P. *Kultúrny a spoločenský život na Spiši...*, s. 83.

[21] KOVÁČ, Dušan. *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871-1945)*. Bratislava : Veda, 1991, s. 94.

[22] LIPTÁK, Lubomír. Fašizácia nemeckej menšiny na Slovensku. In: *Nemecká otázka a Československo (1938 - 1961)*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1962, s. 62.

[23] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. OÚ Gelnica, š. 51, Spolok Deutscher Kulturverband v Prahe - činnosť.

[24] Nemecké národné volebné spoločenstvo pracujúceho ľudu

[25] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. OÚ Gelnica, š. 51, Spolok Deutscher Kulturverband v Prahe - činnosť.

[26] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. OÚ Gelnica, š. 51, Spolok Deutscher Kulturverband v Prahe - činnosť.

[27] Slovenský národný archív (ďalej SNA) Bratislava, f. Policajné riaditeľstvo 1920-1945 (ďalej PR), š. 245, č. 245/492.

[28] BOBRÍK, Miroslav. *Nemecké telovýchovné organizácie...*, s. 641.

[29] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. OÚ Gelnica, š. 42, Nemecké telocvičné spolky, cvičenia vojenského rázu.

[30] V niektorých organizáciách DTV bol zavedený tzv. „árijský paragraf“. Tento vylučoval z turnerského telocvičného hnutia židovské obyvateľstvo ŠA Levoča, f. OÚ Kežmarok, š. 20, č. 73771/1936 prez. SdP - výchova mládeže.

[31] ŠA Levoča, pobočka Poprad, f. Okresný úrad v Kežmarku 1923-1945 (ďalej OÚ Kežmarok), š. 30, č. 109/1938. Deutscher Turnverein - akcie strany SdP.

[32] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. OÚ Gelnica, š. 52, č. 2956/1937 prez. KdP - obvodná konferencia vo Švedlári.

[33] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. OÚ Gelnica, š. 52, č. 2956/1937 prez. KdP - obvodná konferencia vo Švedlári.

---

[34] ŠA Levoča, pobočka Spišská Nová Ves, f. OÚ Gelnica, š. 52, č. 2956/1937 prez. KdP - obvodná konferencia vo Švedlári.

[35] ŠA Levoča, pobočka Poprad, f. OÚ Kežmarok, š. 30, č. 287/1938. D.T.V. - akcie strany S.D.P.

[36] ŠA Levoča, f. OÚ Kežmarok, š. 30, č. 7086/38, Deutscher Turnverein, akcia strany SdP.

[37] Predpokladalo sa, že v Čechách množstvo príslušníkov strany nemeckých roľníkov, ktorí doposiaľ cvičili v DTV, prejde za daných okolností k spolkom Chistlich deutscher Turnverein. ŠA Levoča, f. OÚ Kežmarok, š. 30, č. 7086/38, Deutscher Turnverein, akcia strany SdP.

[38] BOBRÍK, M. *Nemecké telovýchovné hnutie...*, s. 185-186.